

Automatyzacja stosowania prawa podatkowego na przykładzie VAT – zarys problemu

Automation of the application of tax law on the example of VAT – outline of the problem

dr Mateusz Tchórzewski

Radca prawny, ekonomista, Katedra Prawa Finansowego i Ekonomii, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Streszczenie

Praca poświęcona jest problematyce automatyzacji stosowania prawa podatkowego, rozumianego jako samoobliczenie (obliczenie) podatku oraz wymiar podatku. Pojęcie automatyzacji oznacza tu procesy powodujące, że część bądź całość czynności, dotychczas wykonywanych przez ludzi, jest wykonywana bez ich udziału lub z ich ograniczonym udziałem. Zasadniczym celem artykułu jest identyfikacja określonych istotnych problemów związanych z tymi procesami. Szczególną uwagę poświęcono podatkowi od towarów i usług w kontekście blokady rachunku podmiotu kwalifikowanego.

Słowa kluczowe: automatyzacja, stosowanie prawa, prawo podatkowe, blokada rachunku podmiotu kwalifikowanego.

Abstract

The paper is dedicated to the problem of automation of the application of tax law understood as self-assessment and tax assessment. The notion of automation is understood here as processes in which part or entirety of tasks previously performed by humans become executed without their involvement or with their limited involvement. The primary objective of the article is to identify certain relevant problems connected with these processes. Particular attention was paid to the value added tax in the context of qualified entity account freeze.

Keywords: automation, application of law, tax law, qualified entity account freeze.

1. ZAGADNIENIA WSTĘPNE

30-lecie podatku od towarów i usług stanowi okazję do refleksji także odnośnie do jego przyszłości. Jednym z czynników, który najprawdopodobniej będzie ją kształtował w sposób w znacznej mierze bezprecedensowy, są procesy związane z automatyzacją stosowania prawa podatkowego. Może ona skutkować znacznym zwiększeniem efektywności podatku od towarów i usług dzięki usprawnieniu funkcjonowania administracji podatkowej wiążącemu się w szczególności ze skuteczniejszym przeciwdziałaniem nadużyciom oraz zmniejszeniem określonych obciążeń pozafiskalnych, jakie ciążą na podatnikach. Automatyzacja stosowania prawa podatkowego wiąże się zarazem z wieloma wyzwaniem.

Rzeczony problem wpisuje się w szerszy kontekst procesów określanych jako rewolucje przemysłowe¹. Wyróżnia się pewną liczbę (etapów) rewolucji przemysłowych, które mają właściwe sobie charakterystyki. Nie ma tu miejsca na ich szersze omówienie², na szczególną uwagę zasługuje jednak kwestia tzw. trzeciej i czwartej rewolucji przemysłowej. Trzecia rewolucja przemysłowa jest definiowana na różne sposoby³, z perspektywy tematyki tego opracowania należy jednak

powołać pogląd, zgodnie z którym jest ona wynikiem konwergencji technik, takich jak inteligentne oprogramowanie, zręczne roboty, nowe procesy (trójwymiarowe drukarki i inne) oraz usługi dostępne w sieci Internet⁴. Z kolei czwarta rewolucja przemysłowa ma nastąpić w związku z szeroką dostępnością technik cyfrowych będących skutkiem trzeciej rewolucji przemysłowej⁵. Z jej perspektywy, w kontekście przedmiotu tego opracowania, na uwagę zasługuje m.in. tzw. sztuczna inteligencja⁶ i jej zastosowania.

Wydaje się, że w wyżej zarysowanym kontekście można postawić tezę, zgodnie z którą praca⁷ (jej części) podlega postępującej automatyzacji, powodującej, że część bądź całość odpowiednich czynności, dotychczas wykonywanych przez istoty ludzkie, jest wykonywana bez udziału lub z nieznacznym udziałem człowieka. Automatyzacja do stosunkowo niedawna w ograniczonym zakresie dotyczyła pracy umysłowej. Obecnie jednak w coraz szerszy i bezprecedensowy sposób wydaje się w nią wkraczać, co będzie miało doniosłe skutki także dla stosowania prawa, w szczególności prawa podatkowego. Tezę tę w odniesieniu do prawa podatkowego wydaje się uzasadniać jego specyfika, polegająca m.in. na

tym, że podatek jest świadczeniem pieniężnym, a więc ujętym ilościowo, czyli w sposób szczególnie przyjazny z perspektywy cyfryzacji i związanej z nią automatyzacji.

2. POJĘCIE AUTOMATYZACJI STOSOWANIA PRAWA PODATKOWEGO

W doktrynie podkreśla się, że w polskim systemie dominuje dwuetapowy model stosowania prawa. Na pierwszym etapie następuje samoobliczenie podatkowe dokonywane przez podatników oraz obliczenie podatków przez płatników; odbywa się to bez bezpośredniego udziału organów publicznych (administracji podatkowej, sądów). Na drugim etapie stosowania prawa organ podatkowy, kwestionujący prawidłowość samoobliczenia przez podatnika (obliczenia przez płatnika), dokonuje wymiaru kontrolnego. Można to uznać za klasyczne stosowanie prawa (prawa publicznego), kiedy to kompetentny organ państwowy wydaje wiążącą decyzję o charakterze jednostkowym (indywidualnym i konkretnym). Istnieje tu możliwość udziału w procesie stosowania prawa podatkowego innych podmiotów publicznych (organy podatkowe drugiego stopnia, sądy administracyjne)⁸.

Automatyzację prawa podatkowego można zatem ogólnie określić jako całościowe lub częściowe wykonanie czynności związanych ze stosowaniem prawa przez podatników (płatników), organy podatkowe oraz sądy administracyjne za pomocą automatów rozumianych jako maszyny wykonujące czynność lub ciąg czynności bez udziału (z ograniczonym udziałem) człowieka⁹.

Inspiracja wzorcami dotyczącymi automatyzacji procesów biznesowych pozwala osadzić automatyzację prawa podatkowego w szerszym kontekście poziomów dojrzałości technologicznej organizacji nieprodukcyjnej. Można zatem wyróżnić:

- 1) komputeryzację, czyli wdrożenie niepowiązanych narzędzi informatycznych, które usprawniają wykonywanie obowiązków służbowych pracowników lub zapewniają ich lepszą jakość;
- 2) orkiestrację, czyli standaryzację narzędzi IT wykorzystywanych w organizacji wraz z budowaniem powiązań między nimi, aby wspierały całościowo realizowane procesy. Pracownicy, wykonujący standardowe kroki, są tu wspierani przez technologię. Podstawowe procesy decyzyjne są także wykonywane z wykorzystaniem narzędzi informatycznych;
- 3) automatyzację procesów, w ramach której technologia przejmuje wykonywanie poszczególnych kroków procesu od ludzi. Odpowiednie technologie mają zastosowanie zasadniczo do aktywności często wykonywanych w ten sam sposób, opisywalnych za pomocą reguł postępowania. Reguły te są programowane i wykonywane przez system informatyczny po pojawieniu się określonych wyzwalaczy. Zapewnia to wysoką jakość wykonanej pracy dzięki unikaniu błędów oraz natychmiastowej reakcji. Pozwala to pracownikom na skupienie się na rozwiązywaniu bardziej skomplikowanych problemów¹⁰.

Zaznaczenia wymaga to, że procesy automatyzacji stosowania prawa podatkowego są warunkowane m.in. dostępnością i formą danych na temat czynników warunkujących w szczególności wysokość zobowiązań podatkowych. Procesy

te wymagają, by owe dane miały formę cyfrową i były dostępne z perspektywy stosowania odpowiednich algorytmów. Ważną rolę odgrywają także wszelkie przepływy finansowe dotyczące danego podatnika, które pozwalają m.in. na identyfikowanie ryzyka nieprzestrzegania norm prawa podatkowego.

3. WYBRANE ZASTOSOWANIA ROZWIĄZAŃ Z DZIEDZINY AUTOMATYZACJI STOSOWANIA PRAWA PODATKOWEGO

W Polsce dawały się zauważać istotne dysproporcje między stosowaniem technologii przez podatników oraz przez organy podatkowe. Te ostatnie do momentu wprowadzenia raportowania w formie jednolitych plików kontrolnych (JPK) w ograniczonym zakresie wykorzystywały możliwości oferowane przez analizę plików cyfrowych i przetwarzanie znacznych zbiorów danych. Równocześnie podatnicy, zwłaszcza największy (wchodzący w skład międzynarodowych grup kapitałowych), stosowali odpowiednie technologie m.in. do rozliczania podatków¹¹.

Do połowy 2016 r. wykorzystanie technologii informatycznych nie było od podatników wymagane, a automatyzacja procesu rozliczeń podatkowych była stosowana głównie w dużych firmach w związku ze skalą ich działalności i znaczną liczbą transakcji wymagających odpowiedniego raportowania dla celów podatkowych i księgowych. Odbywało się to typowo drogą automatyzacji funkcji podatkowych w systemach księgowo-finansowych klasy ERP (ang. *enterprise resource planning*). Sformułowano tezę, zgodnie z którą dopiero wraz z wdrożeniem JPK, w związku z wycofaniem możliwości składania większości deklaracji podatkowych drogą papierową, rozpoczęto przełom technologiczny w rozliczeniach podatkowych¹². Innymi rozwiązaniami informatycznymi były w tym kontekście sprawozdania finansowe w formie elektronicznej, obowiązek raportowania schematów podatkowych (ang. *mandatory disclosure rules* – MDR) oraz kasy fiskalne online¹³. Na uwagę zasługują także rozwiązania, takie jak: Poltax (będący krajowym systemem informatycznego gromadzenia i przetwarzania danych), Poltax Plus, Poltax 2B, program analityczny JPK Analizator, program Lunetka, System Teleinformatyczny Izby Rozliczeniowej (STIR)¹⁴. Należy w tym kontekście wspomnieć także o Centralnym Rejestrze Danych Podatkowych (CRDP)¹⁵ oraz Krajowym Systemie e-Faktur (KSeF).

4. BLOKOWANIE RACHUNKU PODMIOTU KWALIFIKOWANEGO

Z perspektywy teoretycznych i praktycznych problemów łączących się z automatyzacją stosowania prawa podatkowego szczególnie interesującym rozwiązaniem jest blokowanie rachunku podmiotu kwalifikowanego, związane ze STIR.

Zgodnie z art. 119zg pkt 6 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa¹⁶ przez STIR rozumie się system teleinformatyczny izby rozliczeniowej spełniający minimalne wymagania dla systemów informatycznych określone w odpowiednich przepisach. STIR to platforma wymiany informacji między Szeffem KAS a podmiotami sektora bankowego zobowiązanymi do przekazywania informacji¹⁷. W myśl

art. 119zha Ordynacji podatkowej STIR służy w szczególności do:

- 1) odbioru i przetwarzania danych w celu ustalania wskaźnika ryzyka;
- 2) przekazywania danych i informacji o wskaźniku ryzyka do CRDP oraz do systemów teleinformatycznych banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (SKOK);
- 3) pośredniczenia w przekazywaniu danych, informacji i żądań pomiędzy Szefem KAS a bankami i SKOK;
- 4) pośredniczenia w przekazywaniu przez instytucje zobowiązane¹⁸ informacji rejestrowanych¹⁹ do Systemu Informacji Finansowej.

Szef KAS jest uprawniony do zażądania blokady rachunku podmiotu kwalifikowanego na okres nie dłuższy niż 72 godziny. Jest to możliwe, o ile posiadane informacje, w szczególności wyniki analizy ryzyka, wskazują, że podmiot kwalifikowany²⁰ może wykorzystywać działalność banków lub SKOK do celów związanych z wyłudzeniami skarbowymi lub do czynności zmierzających do wyłudzenia skarbowego. Blokada rachunku podmiotu kwalifikowanego ma być przy tym konieczna do przeciwdziałania ww. zjawiskom (art. 119zv § 1 Ordynacji podatkowej). Przesłanki te powinny być spełnione łącznie²¹.

W literaturze podkreśla się, że konstrukcja rzeczonych przesłanek może obejmować różne stany faktyczne, w związku z czym ich określenie jest stosunkowo szerokie. Ustawodawca posłużył się pojęciami niedookreślonymi, aby umożliwić dokonanie pełnej oceny stanu faktycznego, która nie powinna być swobodna i dowolna²². Zarazem zauważa się, że blokada rachunku podmiotu kwalifikowanego może być skutecznym narzędziem stosowanym wobec nieuczciwych podatników zamierzających wyłudzić podatek od towarów i usług. Regulacja z art. 119zv Ordynacji podatkowej zapewnia szybkie działanie, które jest ukierunkowane na zabezpieczenie środków, które mogłyby zostać wyprowadzone poza system bankowy, mimo że powinny zostać przeznaczone na zapłatę należnego podatku od towarów i usług²³.

Jak już nadmieniono, jedną z przesłanek żądania blokady rachunku bankowego na okres nie dłuższy niż 72 godziny są określone wyniki analizy ryzyka. W literaturze podkreśla się, że żądanie blokady rachunku bankowego winno być poprzedzone oceną opartą nie tylko na wynikach analizy ryzyka, ale również na pełnych i zweryfikowanych informacjach, w tym zebranych w wyniku czynności operacyjnych. Zarazem wykorzystany w art. 119zv § 1 Ordynacji podatkowej zwrot „może wykorzystywać” ma nie wiązać się z koniecznością udowodnienia uczestnictwa podmiotu w oszustwie podatkowym. Powinny natomiast być przedstawione informacje wskazujące na prawdopodobieństwo wykorzystania działalności banków do celów związanych z wyłudzeniami skarbowymi²⁴. Sformułowano także pogląd, zgodnie z którym w ramach art. 119zv § 1 Ordynacji podatkowej szczególnie represyjne regulacje są wtłoczone w przepisy mające charakter uznaniowy, a kryteria ich stosowania są przy tym rozmyte i niejasne²⁵.

Zgodnie z art. 119zn § 1 przywołanej ustawy Szef KAS dokonuje analizy ryzyka wykorzystywania działalności banków i SKOK do celów mających związek z wyłudzeniami skarbo-

wymi z uwzględnieniem posiadanych danych, w tym wskaźnika ryzyka oraz odpowiednich informacji i zestawień. Przez wskaźnik ryzyka rozumie się, stosownie do art. 119zg pkt 8 Ordynacji podatkowej, wskaźnik wykorzystywania działalności banków i SKOK do celów mających związek z wyłudzeniami skarbowymi. Wskaźnik ryzyka ustala izba rozliczeniowa w STIR, nie rzadziej niż raz dziennie, na podstawie zautomatyzowanego przetwarzania. Wskaźnik ryzyka ustalany jest, zgodnie z art. 119zn § 3 ww. ustawy, w odniesieniu do podmiotu kwalifikowanego na podstawie algorytmów opracowanych przez izbę rozliczeniową. Algorytmy te uwzględniają najlepsze praktyki sektora bankowego i SKOK w zakresie przeciwdziałania wykorzystywaniu ich działalności do przestępstw i przestępstw skarbowych, jak również:

- 1) kryteria ekonomiczne (dotyczące oceny transakcji dokonywanej przez podmiot kwalifikowany za pomocą odpowiedniego rachunku w otoczeniu gospodarczym, w szczególności z perspektywy celu prowadzonej działalności lub dokonywania transakcji nieuzasadnionych charakterem prowadzonej działalności);
- 2) kryteria geograficzne (polegające na dokonywaniu transakcji z podmiotami z państw, w których występuje wysokie zagrożenie wyłudzeniami skarbowymi);
- 3) kryteria przedmiotowe (wiążące się z prowadzeniem działalności gospodarczej cechującej się wysokim ryzykiem z perspektywy podatności na wyłudzenia skarbowe);
- 4) kryteria behawioralne (polegające na nietypowym, w danych okolicznościach, zachowaniu podmiotu kwalifikowanego. W zakresie nietypowości jako przykład można wskazać wypłacanie w bardzo szybkim tempie kilkaset tysięcy złotych z bankomatów²⁶);
- 5) kryteria powiązań (polegające na istnieniu powiązań podmiotu kwalifikowanego z podmiotami, co do których występuje ryzyko uczestniczenia w działaniach związanych z wyłudzeniami skarbowymi lub organizowania przez nie takich wyłudzeń).

Zaznaczenia wymaga to, że ww. kryteria określane są w piśmiennictwie jako niejasne i ogólnikowe. W szczególności kryteria behawioralne, polegające na nietypowym w danej sytuacji zachowaniu podmiotu kwalifikowanego, uważane są za wymykające się wykładni²⁷. Kiedy analizuje się tę problematykę, należy mieć na uwadze, że odpowiednie algorytmy nie były określone w sposób normatywny ani też ujawnione publicznie²⁸.

Na uwagę zasługuje również to, że blokada rachunku jest skuteczna także w stosunku do rachunku podmiotu kwalifikowanego, którego podmiot kwalifikowany jest współposiadaczem (art. 119zv § 5 Ordynacji podatkowej). Rzeczone regulacja umożliwia blokadę rachunku wspólnego. Oznacza to, że zrealizowanie przesłanki blokady wobec jednego współposiadacza (podmiotu kwalifikowanego) pozwala na blokadę wszystkich środków znajdujących się na odpowiednim rachunku. Ma to uniemożliwić ewentualne współdziałanie, a także zapobiec potencjalnemu transferowi środków przez współposiadacza rachunku, w stosunku do którego nie zachodzi przesłanka blokady²⁹. Jednocześnie bank (SKOK) nie ujawnia podmiotowi kwalifikowanemu informacji o przekazaniu żądania lub dokonaniu odpowiedniej blokady. Bank i SKOK informują podmiot kwalifikowany o przekazaniu żądania lub

dokonaniu blokady rachunku podmiotu kwalifikowanego wyłącznie na jego wniosek, po uprzednim potwierdzeniu przez Szefa KAS, że wszystkie przekazane żądania blokady rachunków tego podmiotu kwalifikowanego zostały wykonane (art. 119zv § 4a-4b Ordynacji podatkowej). Zarazem dokonanie przez odpowiedni podmiot blokady rachunku podmiotu kwalifikowanego lub zmiany jej zakresu zgodnie z żądaniem Szefa KAS nie powoduje odpowiedzialności dyscyplinarnej, cywilnej, karnej ani innej określonej odrębnymi przepisami (art. 119zdd ww. ustawy). Szef KAS może przedłużyć termin blokady rachunku podmiotu kwalifikowanego na czas oznaczony, nie dłuższy niż 3 miesiące, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że podmiot kwalifikowany nie wykona istniejącego lub mającego powstać zobowiązania podatkowego lub zobowiązania z tytułu odpowiedzialności podatkowej osób trzecich, przekraczających równowartość 10 tys. euro (art. 119zw § 1 ww. ustawy)³⁰.

Kwestia blokady rachunku bankowego była przedmiotem stosunkowo bogatego orzecznictwa sądów administracyjnych. Wskazywano w nim, że tzw. krótka blokada znajduje zastosowanie, gdy jest to konieczne dla przeciwdziałania wykorzystaniu działalności banków lub SKOK do celów związanych z wyłudzeniami skarbowymi lub do czynności zmierzających do wyłudzenia skarbowego. Sformułowanie to należy rozumieć w ten sposób, że blokada rachunku ma zapobiegać aktualnie istniejącym nadużyciom. Nie można go natomiast interpretować w ten sposób, że blokada ma na celu zapobieganie dalszym ewentualnym nadużyciom³¹.

Orzecznictwo dotyczyło także kwestii wymagań dowodowych związanych z blokadą rachunku podmiotu kwalifikowanego. I tak w orzeczeniu z dnia 2 grudnia 2022 r. Naczelny Sąd Administracyjny (NSA) podkreślił, że w kontekście postępowania w sprawie blokady rachunku bankowego rolą organu jest jedynie uprawdopodobnienie, a nie udowodnienie istnienia określonych zdarzeń, które są doniesie z perspektywy przesłanek zastosowania blokady rachunku bankowego. Wymagania dowodowe stawiane w stosunku do postępowania w sprawie blokady rachunku bankowego są inne niż wymogi, które są stawiane postępowaniu podatkowemu w przedmiocie określenia wysokości zobowiązania podatkowego³².

W innym orzeczeniu NSA także wskazał, że w postępowaniu dotyczącym blokady rachunku bankowego nie istnieje konieczność udowodnienia tego, że podmiot uczestniczył w oszustwie podatkowym. Wystarczające jest podejrzenie. Z kolei w postępowaniu dotyczącym przedłużenia blokady rachunku podmiotu kwalifikowanego nie ma konieczności udowodnienia tego, że podmiot nie wykona odpowiednich zobowiązań, wystarczająca jest uzasadniona obawa³³.

NSA zwrócił także uwagę na użyty w art. 119zv Ordynacji podatkowej zwrot „może wykorzystywać” i zauważył, że ustawodawca w ten sposób obniżył próg pewności dowodowej, jaką powinien uzyskać odpowiedni organ. Powinny być zatem przedstawione informacje, które wskazują co najwyżej na prawdopodobieństwo wykorzystania działalności banków do celów mających związek z wyłudzeniami skarbowymi (do czynności zmierzających do wyłudzenia skarbowego), a nie udowadniają tę okoliczność³⁴. W orzecznictwie użycie wyrazu „może” jest tu rozumiane w ten sposób, że organ ma upraw-

dopodobnić odpowiednie okoliczności, nie zaś wykazać je jako pewne (udowodnione). W związku z tym nie musi dojść do wyłudzenia skarbowego. Wystarczające jest, by podmiot kwalifikowany zmierzał do takiego wyłudzenia, co wskazuje na potencjalną możliwość tego, że podmiot kwalifikowany wykorzysta działalność banków (SKOK) do celów mających związek z wyłudzeniami skarbowymi lub do czynności zmierzających do wyłudzenia skarbowego³⁵.

Na uwagę zasługuje również podejmowany w orzecznictwie wątek, zgodnie z którym treść przepisu art. 119zn Ordynacji podatkowej, na podstawie którego sporządzana jest analiza ryzyka, nie wymaga, by opierała się ona na ocenie dowodów zebranych od podmiotu kwalifikowanego, w tym dokumentacji podatkowej, złożonych wyjaśnień czy zeznań. Wskazywano, że specyfika odpowiednich czynności analitycznych tkwi w ich charakterze, który określano jako kameeralny, dokonywany bez wiedzy odpowiedniego podmiotu, a także bez jego zaangażowania dowodowego. W związku z tym uznawano, że w postępowaniu blokadowym nie podlega badaniu zamiar wyłudzenia skarbowego czy wina. Za istotne uznaje się natomiast obiektywne okoliczności, które podlegają ujawnieniu jako wynik analizy ryzyka, wskazujące na to, że mogło dochodzić do wyłudzeń skarbowych³⁶.

W orzecznictwie NSA podkreślono także, że z art. 119zv § 1 Ordynacji podatkowej nie można wywieść, że wyłudzenia skarbowe (czynności zmierzające do wyłudzenia skarbowego) muszą w każdym przypadku występować bezpośrednio w podmiocie kwalifikowanym. Blokada rachunku podmiotu kwalifikowanego może się okazać konieczna do przeciwdziałania wykorzystaniu systemu bankowego przez podmiot kwalifikowany do wyłudzeń skarbowych, które występują u innych podmiotów niż podmiot kwalifikowany. Mimo że oszustwo bankowe może wystąpić u innych niż podmiot kwalifikowany podmiotów, może on wykorzystywać działalność banków do celów związanych z tym oszustwem. Może to dziać się świadomie lub nieświadomie (gdy podmiot kwalifikowany jest nieświadomie uwikłany w oszustwa podatkowe i w ten sposób pomaga innym podmiotom w dopuszczaniu się wyłudzeń skarbowych). W związku z tym cele mające związek z wyłudzeniami skarbowymi nie muszą być celami, które przyświecają wprost podmiotowi kwalifikowanemu³⁷. Do owych wyłudzeń może dochodzić na etapach fakturowania, które poprzedzają podmiot kwalifikowany, lub na etapach łańcucha fakturowania, które następują już po podmiocie kwalifikowanym³⁸.

Powyższa problematyka stanowi przykład już zachodzącej automatyzacji stosowania prawa podatkowego, gdzie sytuację podatnika w zakresie ważnych dlań uwarunkowań, bezpośrednio wpływających w szczególności na jego płynność finansową, de facto kształtują w bardzo istotnym stopniu algorytmy.

5. PODSUMOWANIE

Automatyzacja stosowania prawa podatkowego daje się już zaobserwować w kontekście tak samoobliczenia podatku, jak i wymiaru podatkowego. Należy założyć, że będzie ona postępować, przy czym jej tempo będzie najprawdopodobniej wzrastać. Stwarza ona nowe możliwości w sferze m.in. odciążenia podatników od pozafinansowych powinności związanych z prawem podatkowym, sprawniejszego wykrywania

przypadków nieprzestrzegania prawa podatkowego, przyspieszenia postępowań podatkowych i sądownoadministracyjnych. W szczególności rozwój sztucznej inteligencji i jej zastosowania tworzą potencjał dla bezprecedensowych przekształceń w procesach stosowania prawa podatkowego.

Automatyzacja wiąże się jednak z pewnymi wyzwaniami, z których niektóre już teraz da się dostrzec na kanwie instytucji blokady rachunku podmiotu kwalifikowanego. W szczególności polegają one na tym, że w istocie podatkami w coraz to większym stopniu mogą rządzić nie przepisy prawa, lecz algorytmy (automaty), których istota może się wymykać normom prawnym. W związku z tym należy poddać dyskusji pogląd, zgodnie z którym treść (funkcjonowanie) algorytmów, mających istotne znaczenie dla istotnych interesów podatnika, powinna spełniać przyjęte w prawie podatkowym standardy. Nad przestrzeganiem tych standardów powinna czuwać władza sądownicza. Nasuwają się ponadto wątpliwości dotyczące nie tylko tego, czy owe algorytmy powinny być jawne, lecz także czy powinny być ustalane drogą rozporządzenia bądź nawet ustawy.

Przypisy

- 1 Przez pojęcie przemysłu można rozumieć dział nierolniczej produkcji materialnej, w którym wydobywanie zasobów przyrody oraz ich przetwarzanie w dobra, które zaspokajają potrzeby ludzi, odbywa się w znacznych rozmiarach z zastosowaniem podziału pracy i przy użyciu maszyn. Zob. *Przemysł*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/przemysl;3963491.html>, dostęp: 13.09.2023. Przez rewolucję przemysłową rozumie się procesy przejścia z gospodarki rolniczej i rękodzielniczej do gospodarki zdominowanej przez przemysł i produkcję maszynową. Proces ten charakteryzuje się m.in. wykorzystywaniem nowych źródeł i rodzajów energii, wynalezieniem nowych urządzeń i nową organizacją pracy. Zob. *Industrial Revolution*, w: *Britannica*, <https://www.britannica.com/event/Industrial-Revolution>, dostęp: 20.06.2023. Przez rewolucję przemysłową rozumie się także przekształcenia techniczne, gospodarcze i społeczne zachodzące jako rezultat przekształcania gospodarki opartej na biologicznych i odnawialnych źródłach energii (m.in. mięśniach, wodzie czy drewnie) na gospodarkę opartą na mineralnych źródłach energii. Zob. *Rewolucja przemysłowa*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/rewolucja-przemyslowa;3967502.html>, dostęp: 21.06.2023.
- 2 Zob. szerzej: R. Cameron, L. Neal, *Historia gospodarcza świata*, Warszawa 2004; P. Mantoux, *La révolution industrielle au XVIIIe siècle*, Paris 1906; Ch. Moonen, *Une Révolution Industrielle. Henri Edeline Et la Conquête de la Force*, Paris 1901; W.E. Rappard, *La Révolution industrielle et les origines de la protection légale du travail en Suisse*, Brno 1914; J. Szpak, *Historia gospodarcza powszechna*, Warszawa 2007; *Historia powszechna w dziesięciu tomach. Tom V*, red. J.J. Zutis, Warszawa 1968.
- 3 Zob. m.in.: J. Rifkin, *The Third Industrial Revolution: How the Internet, Green Electricity, and 3-D Printing are Ushering in a Sustainable Era of Distributed Capitalism*, *The World Financial Review*, 3 marca 2012 r., <http://www.worldfinancialreview.com/?p=2271>, dostęp: 11.06.2023; tenże, *Trzecia rewolucja przemysłowa*, Katowice 2012.
- 4 *The Economist*, *The third industrial revolution*, 21 kwietnia 2012 r., <https://www.economist.com/leaders/2012/04/21/the-third-industrial-revolution>, dostęp: 25.06.2023.
- 5 *The Fourth Industrial Revolution*, w: *Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/The-Fourth-Industrial-Revolution-2119734>, dostęp: 23.06.2023.
- 6 Sztuczną inteligencję można zdefiniować jako zdolność cyfrowego komputera bądź robota kontrolowanego przez komputer do wykonywania czynności zazwyczaj wiązanych z istotami inteligentnymi. Pojęcie to jest często stosowane w odniesieniu do projektu tworzenia systemów obdarzonych procesami intelektualnymi charakterystycznymi dla istot ludzkich, takimi jak zdolność do rozumowania, odkrywania znaczenia, dokonywania uogólnień, uczenia się na doświadczeniu. Zob. *Artificial intelligence*, w: *Britannica*, <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>, dostęp: 11.07.2023.
- 7 Praca jest tu rozumiana jako celowa działalność człowieka zmierzająca do wytworzenia określonych dóbr materialnych lub kulturalnych. Zob. *Praca*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/praca;2507726.html>, dostęp: 23.06.2023.
- 8 R. Mastalski, 6. *Dwuetaповy model stosowania prawa podatkowego*, w: tegoż, *Stosowanie prawa podatkowego*, Warszawa 2008; tenże, *Wpływ orzecznictwa na stosowanie prawa podatkowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, z. 2, s. 113-115.
- 9 Por. *Automat*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/automat.html>, dostęp: 25.06.2023.
- 10 K. Martinek-Jaguszewska, *Znaczenie i rola automatyzacji procesów biznesowych – wyniki badań pilotażowych*, „Organizacja i Kierowanie” 2018, nr 4, s. 230-231.
- 11 J. Fornalik, J. Ziętek, *Rewolucja technologiczna w podatkach*, „Krytyka Prawa” 2019, nr 2, s. 42.
- 12 Tamże, s. 42-43.
- 13 Tamże, s. 45-48.
- 14 Zob. szerzej: P. Szymanek, *Stopień informatyzacji i wymiany danych o podatnikach w organach KAS w warunkach rozproszonej informacji o podatnikach, spowodowanej odrębnymi właściwościami miejscowymi i rzeczowymi tych organów*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2022, nr 1, s. 53-60; tenże, *Sposoby bieżącego nadzoru nad podatnikami w podatkach dochodowych oraz podatku od towarów i usług (lata 1992-2021)*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 12, s. 38-44.
- 15 Zgodnie z art. 35 ust. 3 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (tekst jednolity Dz.U. z 2023 r. poz. 615 ze zm.) przez CRDP rozumie się system teleinformatyczny służący m.in. do:
 - 1) gromadzenia, analizy oraz przetwarzania danych (wynikających w szczególności z deklaracji podatkowych, decyzji, postanowień, tytułów wykonawczych, analizy ryzyka, odpowiednich ewidencji, KSeF);
 - 2) przetwarzania danych zgromadzonych w Centralnym Rejestrze Podmiotów – Krajowej Ewidencji Podatników, a także danych pozyskanych z baz, rejestrów, ewidencji, zbiorów i systemów informatycznych udostępnionych organom Krajowej Administracji Skarbowej (KAS) w celu realizacji zadań ustawowych.
- 16 Tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm., dalej: *Ordynacja podatkowa*.
- 17 K. Teszner, *Komentarz do art. 119zha*, w: *Ordynacja podatkowa. Tom I. Zobowiązania podatkowe*, red. L. Etel, LEX, 2023.
- 18 Są to m.in.: oddział instytucji kredytowej, bank krajowy, oddział banku zagranicznego, SKOK, krajowa instytucja płatnicza, firma inwestycyjna, Narodowy Bank Polski, przedsiębiorca, oddział przedsiębiorcy zagranicznego (art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 1 grudnia 2022 r. o Systemie Informacji Finansowej, Dz.U. z 2023 r. poz. 180 ze zm., dalej: *ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r.*).
- 19 Informacją rejestrowaną jest w tym kontekście m.in.: informacja o rachunku, informacja o określonej umowie o przechowywaniu przedmiotów w papierów wartościowych (art. 4 pkt 2 ustawy z dnia 1 grudnia 2022 r.).
- 20 Podmiotem kwalifikowanym jest zgodnie z art. 119zg pkt 4 *Ordynacji podatkowej*:
 - 1) osoba fizyczna będąca przedsiębiorcą w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – *Prawo przedsiębiorców* (tekst jednolity Dz.U. z 2023 r. poz. 221 ze zm.);
 - 2) osoba fizyczna prowadząca działalność zarobkową na własny rachunek, niebędąca przedsiębiorcą w rozumieniu ww. ustawy;
 - 3) osoba prawna;
 - 4) jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną.
- 21 K. Teszner, *Komentarz do art. 119zv*, w: *Ordynacja podatkowa...*, red. L. Etel, dz. cyt.
- 22 Tamże. Zob. także: *Komentarz do art. 119 zv*, nb. 2, w: *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, red. A. Mariański, Legalis, 2023.
- 23 K. Teszner, *Komentarz do art. 119zv*, w: *Ordynacja podatkowa...*, red. L. Etel, dz. cyt.
- 24 Tamże.
- 25 M. Kwiatko-Bębnowski, *Blokada rachunku podmiotu kwalifikowanego – skwapel chirurga czy prymitywna maczuga?*, „Przegląd Podatkowy” 2023, nr 6, s. 17.

- ²⁶ Zob. Ł. Matusiakiewicz, 3. *Żądanie Szefa KAS*, w: tegoż, *Blokada rachunku bankowego na żądanie Szefa KAS*, LEX, 2023.
- ²⁷ M. Kwietko-Bębnowski, dz. cyt., s. 19.
- ²⁸ Zob. P. Szymanek, *Sposoby bieżącego nadzoru...*, dz. cyt., s. 40.
- ²⁹ Tamże.
- ³⁰ Istnieje możliwość wyrażenia zgody na wypłatę z zablokowanego rachunku podmiotu kwalifikowanego m.in. środków na określone wynagrodzenie za pracę, alimenty lub rentę o charakterze alimentacyjnym (po spełnieniu odpowiednich wymogów), zapłatę zobowiązania podatkowego lub należności celnej.
- ³¹ Zob. wyrok NSA z dnia 12 października 2022 r., I FSK 998/22, LEX nr 3442553.
- ³² I FSK 1496/22, LEX nr 3512868.
- ³³ Wyrok NSA z dnia 13 lipca 2022 r., I FSK 508/22, LEX nr 3421388.
- ³⁴ Zob. wyrok NSA z dnia 17 maja 2022 r., I FSK 371/22, LEX nr 3356882. W podobnym duchu wypowiedzieli się NSA w wyroku z dnia 16 lutego 2022 r., I FSK 2514/21, LEX nr 3330652 oraz Wojewódzki Sąd Administracyjny (WSA) w Białymstoku w wyroku z dnia 8 grudnia 2021 r., I SA/Bk 519/21, LEX nr 3286645.
- ³⁵ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 15 października 2021 r., III SA/Wa 2183/21, LEX nr 3269407.
- ³⁶ Zob. wyrok WSA w Warszawie z dnia 17 lutego 2021 r., III SA/Wa 188/21, LEX nr 3156473.
- ³⁷ Zob. wyrok NSA z dnia 26 stycznia 2022 r., I FSK 2393/21, LEX nr 3325511; wyrok WSA w Białymstoku z dnia 8 grudnia 2021 r., I SA/Bk 519/21, dok. cyt.
- ³⁸ Zob. wyrok NSA z dnia 3 marca 2021 r., I FSK 1315/20, LEX nr 3161245.

Bibliografia

Literatura

- Cameron R., Neal L., *Historia gospodarcza świata*, Warszawa 2004.
- Fornalik J., Ziętek J., *Rewolucja technologiczna w podatkach*, „Krytyka Prawa” 2019, nr 2.
- Historia powszechna w dziesięciu tomach. Tom V*, red. J.J. Zutis, Warszawa 1968.
- Kwietko-Bębnowski M., *Blokada rachunku podmiotu kwalifikowanego – skalpel chirurga czy prymitywna maczuga?*, „Przegląd Podatkowy” 2023, nr 6.
- Mantoux P., *La révolution industrielle au XVIIIe siècle*, Paris 1906.
- Martinek-Jaguszewska K., *Znaczenie i rola automatyzacji procesów biznesowych – wyniki badań pilotażowych*, „Organizacja i Kierowanie” 2018, nr 4.
- Mastalski R., *Stosowanie prawa podatkowego*, Warszawa 2008.
- Mastalski R., *Wpływ orzecznictwa na stosowanie prawa podatkowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, z. 2.
- Matusiakiewicz Ł., *Blokada rachunku bankowego na żądanie Szefa KAS*, LEX, 2023.
- Moonen Ch., *Une Révolution Industrielle. Henri Edeline Et la Conquête de la Force*, Paris 1901.
- Ordynacja podatkowa. Komentarz*, red. A. Mariański, Legalis, 2023.
- Ordynacja podatkowa. Tom I. Zobowiązania podatkowe*, red. L. Etel, LEX, 2023.
- Rappard W.E., *La Révolution industrielle et les origines de la protection légale du travail en Suisse*, Brno 1914.
- Riffkin J., *Trzecia rewolucja przemysłowa*, Katowice 2012.
- Szpak J., *Historia gospodarcza powszechna*, Warszawa 2007.

Szymanek P., *Sposoby bieżącego nadzoru nad podatnikami w podatkach dochodowych oraz podatku od towarów i usług (lata 1992-2021)*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 12.

Szymanek P., *Stopień informatyzacji i wymiany danych o podatnikach w organach KAS w warunkach rozproszonej informacji o podatnikach, spowodowanej odrębnymi właściwościami miejscowymi i rzeczowymi tych organów*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2022, nr 1.

Źródła internetowe

- Artificial intelligence*, w: *Britannica*, <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>, dostęp: 11.07.2023.
- Automat*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slovníki/automat.html>, dostęp: 25.06.2023.
- Industrial Revolution*, w: *Britannica*, <https://www.britannica.com/event/Industrial-Revolution>, dostęp: 20.06.2023.
- Praca*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/praca;2507726.html>, dostęp: 23.06.2023.
- Przemysł*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/przemysl;3963491.html>, dostęp: 20.06.2023.
- Rewolucja przemysłowa*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/rewolucja-przemyslowa;3967502.html>, dostęp: 21.06.2023.
- Riffkin J., *The Third Industrial Revolution: How the Internet, Green Electricity, and 3-D Printing are Ushering in a Sustainable Era of Distributed Capitalism*, *The World Financial Review*, 3 marca 2012 r., <http://www.worldfinancialreview.com/?p=2271>, dostęp: 11.06.2023.
- The Economist*, *The third industrial revolution*, 21 kwietnia 2012 r., <https://www.economist.com/leaders/2012/04/21/the-third-industrial-revolution>, dostęp: 25.06.2023.
- The Fourth Industrial Revolution*, w: *Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/The-Fourth-Industrial-Revolution-2119734>, dostęp: 23.06.2023.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o Systemie Informacji Finansowej, Dz.U. z 2023 r. poz. 180 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, tekst jednolity Dz.U. z 2023 r. poz. 221 ze zm.
- Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, tekst jednolity Dz.U. z 2023 r. poz. 615 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm.

Orzecznictwo

- Wyrok NSA z dnia 2 grudnia 2022 r., I FSK 1496/22, LEX nr 3512868.
- Wyrok NSA z dnia 3 marca 2021 r., I FSK 1315/20, LEX nr 3161245.
- Wyrok NSA z dnia 12 października 2022 r., I FSK 998/22, LEX nr 3442553.
- Wyrok NSA z dnia 13 lipca 2022 r., I FSK 508/22, LEX nr 3421388.
- Wyrok NSA z dnia 16 lutego 2022 r., I FSK 2514/21, LEX nr 3330652.
- Wyrok NSA z dnia 17 maja 2022 r., I FSK 371/22, LEX nr 3356882.
- Wyrok NSA z dnia 26 stycznia 2022 r., I FSK 2393/21, LEX nr 3325511.
- Wyrok WSA w Białymstoku z dnia 8 grudnia 2021 r., I SA/Bk 519/21, LEX nr 3286645.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 15 października 2021 r., III SA/Wa 2183/21, LEX nr 3269407.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 17 lutego 2021 r., III SA/Wa 188/21, LEX nr 3156473.